

Мирко Ђ. Томасовић

Православни богословски факултет
Универзитет у Источном Сарајеву

УДК: 27-185.53:37.013.46

Сотириолошки карактер православне хришћанске педагогике

Апстракт: Аутор у овом раду, на основу библијско-светоотачких извора и Светога Предања, истражује сотириолошки карактер православне хришћанске педагогике. У том циљу аутор гледа на човека као боголико биће заједнице створено „по лику и по обличју Божијем“, што значи да човек има Бога у себи, да га је Бог осмислио, ологосио и дао му назначење и смер кретања ка његовом коначном циљу – ка човекољубивом Богу Творцу. Аутор покушава да проникне у тајну процеса православне хришћанске педагогике, која је непосредно повезана са истином о човеку и човековом односу ка Тројичном Богу. Потом аутор настоји да посебно истакне црквену педагогију као подвиг у свето-тајинско-врлинском животу човека хришћанина, у којој нетварна благодат Божија доприноси духовној изградњи човекове саборне, црквене и целовите личности. Коначно, аутор износи једно битијно тумачење тајне Божанске педагогике, смисао човековог постојања доводи у везу са начином човековог благодатног васпитања и образовања.

Кључне речи: Бог, Црква, човек, благодат, Литургија, саборност, икона, обличје, подобие, Заједница, подвиг, педагогија, сарадник, спасење, светотајински живот, Евхаристија, обожење, освећење, саслуживање, Оваплоћење, Васкрсење, Дух Свети, личност, педагог.

Библијски извори нам сведоче је Бог створио свет ни из чега (ср. Пост. 1,12). Створени свет се налазио у апсолутном реду и поретку, лепоти, красоти и сагласју. Међутим, створени свет добија не само *дишије*, *биће* него и свој *облик*, своје *обличје*, *образ* и *лице*.¹ Бог је Својом слободном вољом и љубављу, то јест нетварним енергијама, створио и садржину (суштину) и облик света.² Свето Прадње нас обавештава да је Бог Творац материју створио „ни из чега“ и дао јој облик, тако да је „видљиво постало од невидљивога“ (Јевр. 11, 3). То стварање света може да се назове, а оно то и јесте, *образовање* света и разнообразних бића у њему.

Тварни свет је носио неиздрисиви печат свога Творца, то јест, имао је Бога у себи. Али, као што вели мудри Георгије Флоровски, Божанствени об-

¹ Види: Амфилохије Радовић, *Основи православног васпитања*, Врњачка Бања 1993, 30.

² Василије Велики, *Шестоднев*, 2, 3.

раз у стварима није њихова „супстанција“ или „ипостас“, није носилац њихових својстава и стања. Пре би се могло назвати истином ствари, њеном трансцедентном ентелехијом. Међутим, истина ствари и суштина ствари се уопште не поклапају.³ Творевина је према Творцу нешто спољашње.⁴ По природи Својој Бог је изнад свега, учи Свети Атанасије, а по доброты и сили Својој Он борави у свему.⁵ Затим исти Отац додаје: „По суштини Својој Бог је изнад свега, а у свему је присутан Својим силама.“⁶

За правилно разумевање православне хришћанске педагогије, која је непосредно повезана са истином о човеку, важна је чињеница да Бог није само довео све из небића у биће, него је васцелу творевину осмислио, ологосио и дао јој њено назначење и смер кретања ка њеном коначном циљу – ка човекољубивом Богу Творцу,⁷ „јер је од њега и кроз њега и ради њега све“ (Рм. 11,36).⁸ Љубећи Бог Творац је, дакле, створио свет и човека за Себе „ради приопштавања изобилном Животу који јесте од Њега и у Њему, који јесте – Он Сам“.⁹

Православни мислиоци су правилно приметили да иако Бог поставља творевину у лични егзистенцијални однос са Собом, ипак међу њима постоји „растојање природа“.¹⁰ Једном речју, по библијским извештајима, постоји целовитост и саборност васцеле творевине Божије,¹¹ која се налази у непосредној зависности од свог Творца (ср. Да. 17,24–25).¹²

Човекова је дужност да се у његовој души укорени позитивно и правилно знање о Богу¹³ Који је заповедио: „Будите савршени као што је савршен Отац ваш Небески“ (5,48). Имајући у виду ту чињеницу, православни свештеник у молитвеном заносу обраћа се Богу следећим речима: *У садашњем веку њодари нам њознање Твоје истине, а у будућем живој вечни даруј нам.*¹⁴

³ Георгије Флорофски, „Твар и тварност“, *Богословље* 1–4 (1995) 68.

⁴ Атанасије Велики, *Против аријанаца*, 3, 62, PG 26, 453B.

⁵ Атанасије Велики, *О Никејском Сабору*, 11.

⁶ Атанасије Велики, *О овајлоћењу Лојоса*, 17. По светом Григорију Ниском, (Против Евномија, PG 45, 368), Бог „садржи и обухвата сва створења, док се пак Он Сам не налази у простору и времену. Он постоји пре њих и над њима. Узрок и сврха Његовог постојања остају неописиви, док сами једино вером бивају појмиви, и то до извесног степена. Наиме, Он постоји а да не сапостоји с еонима, и без заједничкога њима и са њима протока година, јер Он је самопостојећи и самоипостасни, без деобе на прошлост и на будућност.“ Види: Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, PG 91, 1069B.

⁷ Види: Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, PG 91, 1069B.

⁸ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, Београд – Атина, 2003, 22.

⁹ Александар Шмеман, *Евхаристија*, Манастир Хиландар, 2002, 139.

¹⁰ Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере*, 1, 13, PG 94, 583C.

¹¹ Види: С. Lesquit–P. Grelot, „Monde“, у: VThB, Paris 1974, 785.

¹² Види: О. Culmann, Χριστός και Χρόνος, стр. 106–107. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 26.

¹³ Види: Кирило Јерусалимски, *Катихезе*, 44.

¹⁴ Молитва коју на Литургији изговара свештеник за време појања Антифона.

Бог, Који је бескрајно море човекољубља,¹⁵ створио је човека као слободну личност са циљем да човек има личносно-љубећи однос, то јест, динамичну заједницу са Богом и људима. Што ће рећи да је Божанска педагогија узрокована Божијим човекољубљем и да се човек налази у жижи православне педагогике. Човекова дужност је била да остане Богу покоран и та покорност је била природан поредак у човековом животу. Човек је требао да буде Божији са-радник и са-служитељ. Свештено Предање нам открива да је Бог Првородник (πρωτόγονος), а човек Божији са-радник (συνεργός). У том догоугодном делу вера је од посебног значаја јер „очи вере виде оно што се не види“.¹⁶

Први човек је у Рају живео евхаристијски и литургијски живот, и тамо је приносио себе Богу на жртву и све оно са чиме је располагао. У свом таквом свештеничко-царском стању и литургијском животу, наши прародитељи Адам и Ева су уз Божију помоћ, то јест, Божију нетварну благодат, могли да остваре свој животни циљ, а то је да ступе у потпуну међусобну заједницу, заједницу са Тројичним Богом и обоже се.¹⁷ Управо због постигнутог обожења, верујући човек се радује радошћу унутарњом, вечном, Божанском и неисказаном (1Птр, 1,8).

Али, изненада се појављује Сатана и долази до човековог слободног пада у грех, односно, помрачења лика Божијег у човеку: раскидањем заједнице са Богом, наступила је трулежност и смрт. Значи, огреховљени човек се рашчовечио и оскрнавио своје првобитно свештеничко и царско звање. На тај начин је човек престао да буде цар и свештеник света, и постао је његов слуга.¹⁸ Другачије речено, својевољним падом и отпадијем од Бога, људи су себе потчинили новом „поретку“, на челу којег стоји Сатана. У том „поретку“ Бог је замењен Сатаном. Међутим, треба знати да пад наших прародитеља није питање онтолоше природе, него антрополошке.¹⁹ Исто тако, болести и смрт, не посматрају се кроз медицинску призму, него теолошку (ср. 4Цар. 20,2; Пре. Сол. 38,9).²⁰ Суштина првородног греха се налази у човековом покушају и жељи да постане свемогућ и бог без Бога (= бог без благодати), а самим тим и потпуно независан (аутономан) и издвојен из заједнице.²¹ Веома карактеристичну дефиницију греха даје Максим Исповедник. По овом Светом Оцу, зло је неразумно кретање духовних способности према нечем другом пре неголи њиховом крајњем циљу, (и то) на бази безгрешног расуђивања.²²

¹⁵ Јован Златоусти, *Тумачење на Псалм 129,3*, PG 55, 376.

¹⁶ Јован Златоусти, *Омилија на последње дане*, 2, PG 56, 272.

¹⁷ Види: Атанасије Јевтић, *Трагање за Христом*, Београд, 1989, 98.

¹⁸ Види: Alexander Schmemmann, *Πα να ζήσει ο κόσμος*, Αθήνα 1987, 24.

¹⁹ Κωνσταντίνου Σκουτέρη, *Συνέπειαι της Πτώσεως και Λουτρον παλιγγενεσίας*, Αθήνα 1973, 58.

²⁰ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 173.

²¹ Види: Ιωάν. Καραβιδουόλου, „Η γνώσις του καλού και του κακού“ και η ουσία του пропаторικού αμαρτήματος” Γр. Παλ. 44(1961) 334.

²² Максим Исповедник, *Одговори Таласију*, PG 90, 223.

Иако је Бог, како нас обавештавају библијски извори, прародитеље благовремено очински поучио, посаветовао и упозорио да не једу са „дрвета познања добра и зла“,²³ јер, уколико то учине, „смрћу ће умрети“ (moth ta-muth), прародитељи нису послушали Господа да избегну зло, него су својевољно, по наговору Сатане (2Кор. 11,3; Јн. 8,44; Лк. 8,12; 2 Кор. 7,5; Откр. 12,9; 20,2),²⁴ који им је помрачио ум и охладио љубав ка Богу, почели о Богу да мисле недостојно услед чега су прекршили Његову заповест (окусили су оно што ће им нашкодити) и на тај начин изменили су дожанску зами-сао о човеку²⁵ и свој начин постојања²⁶ – прекинули су заједницу са својим Творцем и уместо да буду помоћници једно другом, они су се претворили у израбљиваче. Прародитељи су напустили прави пут ка крајњем свом назначењу и уместо њега изабрали пут страдања, бола и отуђености. Осим тога, прародитељи су изабрали потпуно погрешан метод за остваривање животног циља. Отпавши од живота прародитељи су деградирани своју личност јер су они оголили себе од дожанске славе – лишили су себе благодати Божије²⁷ и „пали у пропадљивост“; себе су усмртили (живот свој умртвили), а смрт им је била „плата за грех“ (Рм. 6,23). Живот палог (огреховљеног) човека је живот у смрти.²⁸ Другим речима, ако је грех небдиће, тада то значи да се огреховљени човек као неким плаштом заогрнуо (зао-денуо) небдићем.²⁹

Важно је истаћи истину да је Божија заповест дата Адаму и Еви да не је ду са „дрвета познања добра и зла“, била закон живота. Није на одмет да се нагласи догооткривена истина по којој пали човек није успео да промени првобитни план Божји о човеку, свету и васцелој творевини. Као што се Бог не мења, тако и план Божји остаје један исти и непроменљив.³⁰

Рај, дакле, није имао статични карактер него динамички и развојни, што ће рећи да Рај није место него стање. Главни циљ васпитања и образовања, као динамичног процеса, јесте да се човек духовно усаврши, ојача духовну тканицу која га повезује са Човекољубивим Богом, односно, да се обожи,

²³ Види: Григорије Ниски, *Тумачење Песме над Песмама*, 12, PG 44, 1020C.

²⁴ Види: Σ. Αγουρίδου, „Ο ‘παράκλητος’ και ο ‘κατήγορος’“, Βιβλικά Μελετήματα Α, Θεσσαλονίκη 1966, 74–75. Н. Οικονόμου, Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη, Αθήναι 1968, 94–97; Π. Σιμωνά, „Αι διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης διά ζωα ομιλήσαντα“, Θεολογία 63(1992) 628.

²⁵ Леонтије Византијски, *Пројив Несїџорија и Евїихија*, PG 86, 1324. Види: Григорије Палама, *Беседа* 57, 3.

²⁶ Види: Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, PG 91, 1341D.

²⁷ Василије Велики, *О Духу Светиом*, 16, 39, PG 32, 140D.

²⁸ Види: Григорије Нисијски, *Тумачење Песме над Песмама*, 12, PG 44, 1021D.

²⁹ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 171–172. Види: Мирко Ђ. Томасовић, „Тајна зла и греха у светлости Православља“, *Теолошки њоїледи* 1–4(1996) 37–56; Григорије Нисијски, *О души и васкрсењу*, PG 46, 93B; Максим Исповедник, *Одїовори Таласију*, PG 90, 253AB; Јован Лествичник, *Лесїџвица*, PG 88, 1048.

³⁰ Види: Григорије Палама, *Беседа* 57, 3.

образује и задобије лик Христов (=да живи у Христу и Христос у њему). У том динамичном карактеру првобитне Заједнице и Раја се види васцели васпитни карактер Божије заповести дате човеку у Рају.

Стварањем света „Бог је хтео једну ствар: да учини човека царем онога што је на земљи и другим богом онога што је Божије. И следствено томе, довео је овај свет у постојање ради његове (човекове) лакше и непосредне користи.“³¹ По светоотачком поимању, „ниједна створена творевина није себи коначан циљ, јер није ни свој узрок, зато што би у том случају било требало да буде нестворена и беспочетна и не би имала да креће према нечем... Ниједна није сама себи циљ, јер иначе не би била подложна делању, имајући пунину у себи и била би стално иста и не би имала од неког егзистенцију. Јер онај који је самом себи циљ неусловљен је.“³² Творевина има свој есхатолошки циљ, а циљ постојања творевине је њено кретање ка својој Творци и остајање у заједници са Њим – у Царству Небеском.³³ Другим речима, пошто је Бог узрок творевине Он је и њен крај. Све од Њега потиче и Њему се враћа (ср. Кол. 1,15–20).

„Лик“ Божији у човеку је оно што га чини словесним бићем и што сродњава човека са Богом и осталим личност(т)ним бићима. Највећа човекова вредност се састоји управо у његовој боголикости, јер се човек јавља као одражај Бога Творца у најбитнијој сржи свога бића.³⁴

Човек треба да тај примљени „лик“ још више умије, избруси, искристалише, обради да би човек постао бог по благодати, то јест, да постане оно што је Бог по природи.³⁵ Што ће рећи да је хришћанин човек радости који, у жудњи за небеским живљењем, сабира духовно цвеће за плетење небеских венаца. Човекова искрена намера да постане син Божији кроз Исуса Христа (Еф. 1,4), и узрастајући у Христа (Еф. 4,15) буде у заједници са Живим Богом, од изузетног је значаја за православно васпитање и образовање, јер нас она чини изабраницима Божијим.

Човек је створен „*по образу и обличју Божијем*“ са назначењем да се духовно усавршава, одсликава свога Првообраза, и да се духовним узрастањем, васпитањем и образовањем потпуно обожи, односно обуче „у новог човека сазданог по Богу у праведности и светости истине“ (Еф. 4,24). То је управо тако због ога што је човек створен као личност(т)но биће заједнице „*по образу и њодобију Божијем*“ (Пост. 1,26–27), створен је да љуби, верује, преобликује се, самопринио се, приноси и служи. Постоји српска изрека: *све за образ, а образ ни за шта*. „Свето Откровење нам показује да дужност

³¹ Патријарх Калист, *Главе о молитви*, 27.

³² Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, PG 91, 1072.

³³ Види: Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, PG 91, 1217D.

³⁴ Види: Атанасије Велики, *Contra. Gent.* 2; ИСТИ, *О овайлоћењу Лојоса*, 3. 5. 11.

³⁵ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 60.

и циљ живог, личнос(т)ног и словесног човека је да заједничари, општи и води живи дијалог са својим Творцем (Богом) да би му постао подобан.³⁶ Човек може да заједничари са Богом због тога што у себи има „лик“ Божји, и што је створен као биће сличним Богу – „душа жива“ (1 Кор. 15, 45)³⁷

Библијски израз „*ѿо лику*“ Божијем сведочи да је човек саздан по „*икони*“ (лику, образу, слици) идеалног Првообраза, којег Иринеј Лионски поистовећује са очовеченим Богом Логосом – Исусом Христом.³⁸ „*Лик*“ Божји у човеку је дар који је човек примио од Бога, и тај дар остаје за свагда непроменљив. „*Лик*“ Божји у човеку је доказ да је тварни човек, као живо и облагодаћено личносно биће, био у таквом благодатном стању да је исти могао да има истинског удела у животу Живога Тројичног Бога,³⁹ и тако постане бесмртним, безгрешним, нетрулежним, вечним, личностним и живим Божијим са-беседником који непрестано узраста у богопознању и у Божијој слави – обожује се.⁴⁰ У библијском изразу „*ѿо лику*“ Божијем је изражена и сва величина човекова личносног бића и његова узвишеност над осталом творевином – и живом и мртвом природом.⁴¹

Библијски извори и Свештено Предање сведоче да је Божји „*лик*“ човеку дат као реалност и „потенцијална богоуподобљеност“, а „*ѿогодије*“ као остварење „динамичности лика“. ⁴² Бог је човеку дао могућност да стигне у вишње „стање“, што значи да је „*ѿогодије*“ циљ човековог живота. Постављени циљ да се човек истински „*уподоби Богу*“ и постане сасвим богоподобан и тако *ѿосѿиѿине максимално јединсѿиво са Боѿом*, човек може да оствари уколико се богодолично и човекодолично користи свим оним даровима и духовним вредностима којима га је обдарио човекољубиви Бог Творац. То је могуће да постигне подражавањем Богу, радећи на самоусавршавању, живећи светим, црквеним, подвижничким и јеванђелским животом, чињењем добрих дела, затим помоћу кротости, смирености и осталих добродетељи уопште.⁴³ По православном учењу, знање и врлински живот су нераскидиво повезани: што ће рећи да се мудрост и знање у црквеном искуству доживљавају као човекољубље.

³⁶ Види: Δ. Τσελεγγίδη, Η θεολογία της εικόνας και η ανθρωπολογική της σημασία, Θεσσαλονίκη 1984, 68–169.

³⁷ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 57.

³⁸ Види: Иринеј Лионски, *De spec. leg.*, III, 83.

³⁹ Упореди: В. Hessler, *Die literarische Form der biblischen Urgeschichte*, WuW 21(1958) 188–207; V. Maag, *Alttestamentliche Anthropologie in ihrem Verhältnis zur altorientalischen Mythology*, AS 9, Bern 1955, 34.

⁴⁰ Види: Јован Дамаскин, *Тачно изложење ѿправославне вере*, 2, PG 94, 976; Ιω. Καρμίρη, Σύνοψις της δογματικής διδασκαλίας της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας, Αθήναι 1960, 30–31. J. Stamm, *Gottesebenbildlichkeit des Menschen im Alten Testament*, ThSt 54, стр. 19.

⁴¹ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 68.

⁴² Види: Јован Златоуст, *Тумачење на књију Посѿања*, 2, 3.

⁴³ Види: Јован Златоуст, *Тумачење на књију Посѿања*, 10, 3.

Важно је истаћи чињеницу да човековом духовном усавршавању нема краја и врлини нема мере. Због тога је човеку и дарован „лик“ Божији да би човек жудио за својим Прволиком. Према православном поимању, „подобје“ није само крајње стање обожења, него цео пут развоја лика, човековом вољом потпомогнутом укрепљиваном Божјом благодаћу. Зато су сви дрвени Оци наглашавали стварност да се „лик“ развија у „подобје“ нарочито кроз врлине, које су део воље уз помоћ благодати.⁴⁴ Тако човек постаје христоносац и богоносац.

Правило хришћанске педагогије јесте да ће се човек богодолично и човекодлично користити Божијим даровима само тада ако се угледа на Христа (1Кор. 11,1) и на Господа (1Сол. 1,6).⁴⁵ Свети Апостол Павле обраћајући се хришћанима позива их: „Угледајте се на Бога као дјеца вољена“ (Еф. 5,1). Хришћани, дакле, не треба да траже своје него оно што је Христово (Филип. 2,21), односно, треба да буду свети јер је Господ свет (Лев. 11,44; Ис. 54,17; Мт. 5,48; 1Петр. 1,14; 1Јн. 3,2). Баш због тога што човек у себи поседује „слику Божију“, он може да уз благодат Божију и лични подвиг (врлински и светотајински живот) у Цркви Христовој постане „свет(итељ)“. Несумњива је чињеница да само у Цркви Христовој човек може да постигне и оствари постављени му животни циљ од стране Бога – да се креће од „слике по Богу“ до „уподобљености Богу“ и тако духовно преображен постане ологосњено, охристовљено, одуховљено, обновљено, оживљено и обожено личнос(т)но биће.⁴⁶ Само идући „стопама“ Христовим (1Петр. 2,21) и живећи у подвигу присног богопознања и богоуподобљења „докле се Христос не уобличи у њему“ (Гал. 4,19), човек постаје носилац и сведок вечног живота и његов живот може да постане славословље које приноси Богу вичући: „Ава Оче“ (Гал. 4,7). Јасно је да православна педагогија има црквени карактер и нераскидиво је повезана са духовном изградњом Цркве – Богочовечанске заједнице, јер човек живећи светотајинским и врлинским животом сједињује се са Христом и стиче нов начин постојања. Управо тај врлински живот је ради Истине, а не обратно.⁴⁷ У Цркви, у којој влада богочовечански поредак, хришћани се са свима светима наслађују Телом Христовим, обожују се и примају Царство Божије.⁴⁸

У светој Тајни Крштења, то јест, у светокрштењској и литургијској педагогији, човек скида са себе „старог човека“ и постаје нови и духовно пре-

⁴⁴ Димитрије Станилоје, *Православна догматика*, стр. 307. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 76–77.

⁴⁵ Види: Василије Велики, *О Духу Светијом*, 15, 35, PG 32, 128D; Григорије Богослов, *О молитви*, PG 44, 1180C.

⁴⁶ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 77–78; Александар Шмеман, „Литургија и васпитање“, у: *Литургија и животи*, Цетиње, 1992, 90.

⁴⁷ Максим Исповедник, *Κεφαλαία διάφορα καὶ θεολογικά καὶ οἰκονομικά*, PG 90, 1121AB.

⁴⁸ Види: *Вечерња служба Крсћнойоклоне недеље, сѣихира*, Јутрење у среду, глас 4., катизма.

создани човек - „нови Адам“ (=охристовљени човек). Дакле, у овој Светој Тајни човек се обликује,⁴⁹ богоусиновљава и освећује. Међутим, треба знати да Крштење нису само „врата“, него је оно и „пут“ (као и путоказ) којим човек као „путник“ – са Живим и Животодавним Богом Христом, као својим „сапутником“, стиже до Тројичног Бога (Упореди: Јн. 14, 6) и „земље обећане“.⁵⁰ Једном речју, Крштење, као причасништво светлостју,⁵¹ обухвата читаву Божанску педагогију,⁵² што ће рећи да на православно васпитање, као благодатну педагогију Цркве, која је прожета литургијским етосом Цркве,⁵³ треба гледати као на сједињење са Месијом – Исусом Христом у којем човек стиче своје истинско „ја“ (=црквену ипостас) и бесмртни начин постојања.⁵⁴

Оци кажу да је човеково „уподобљавање Богу“ онолико колико је пријемчива (колико може да прими и издржи) тварна човечанска природа, а које се постиже у Цркви Христовој животом по Јеванђељу.⁵⁵

Пошто су Бог и човек „узајамне парадигме“,⁵⁶ може се извући закључак по којем све оно што је Бог за човека, то је човек за тварни свет.⁵⁷

Истражујући нашу тему дошли смо до закључка да „човек не открива сам тајну свог бића, него његов Творац објављен у Богочовеку Исусу Христу, на аутентичан начин му открива шта је човек.“⁵⁸ Као основа и темељ на којем своје учење о човеку заснива библијско старозаветно богонадахнуто богословље, јесте „први Адам“ – „земљани човек“ („душа жива“), а новозаветном (такође богонадахнутом) богословљу служи ‘последњи Адам’ – ‘небески Човек’ – ‘дух који оживљује’ (1Кор. 15,45), то јест, оваплоћени, пострадали, васкрсли и прослављени Бог Логос – Богочовек Исус Христос. Једном речју, ‘први Адам’ је слика и праобраз ‘Другога Адама’ (Рм. 5,12), а ‘Други Адам’ је истина ‘првога Адама’ и његов узор (Прволик), а не обратно,⁵⁹ јер се у Богочовечанској Личности Исуса Христа истовремено открио истинити Бог и истинити (савршен) човек. Само охристовљен Његовом Богочовечанском Личношћу, ‘први Адам’ (а то значи и сви људи) постиже

⁴⁹ Упореди: Дионисије Ареопагит, *О црквеној ијерархији*, РГ 3, 410С.

⁵⁰ Мирко Ђ. Томасовић, *Тајна источног живота*, Београд-Атина, 2001, стр. 11.

⁵¹ Григорије Богослов, *Беседе*, 40, РГ 36, 361В.

⁵² Види: Епископ Јован (Пурић), *Бојслужење и васпитување по светом Јовану Златоусту*, Врњци, 2011, 30.

⁵³ Епископ Јован (Пурић), *Бојслужење и васпитување по светом Јовану Златоусту*, стр. 35.

⁵⁴ Види: Јован Зизјулас, *Од маске до личности*, Ниш, 1992, 46.

⁵⁵ Григорије Нисијски, *О саставу човека*, РГ 44, 273D.

⁵⁶ Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, 10, РГ 91, 1113BC.

⁵⁷ Види: Јован Златоуст, *Πρός Σταυρείριον* 1,2, РГ 47, 427. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 48.

⁵⁸ Види: Ιω. Καραβιδουόλου, *Ο άνθρωπος κατά την Καινήν Διαθήκην*, „Απόψεις χριστιανικής ανθρωπολογίας“, Θεσσαλονίκη, 1970, 27.

⁵⁹ Види: Никола Кавасила, *О живошћу у Христу*, 6, РГ 150, 681AB.

свој крајњи циљ – преображавајући се у Његов ‘лик’ (2Кор. 3,18) постаје ‘христолик’,⁶⁰ боголик, истинит и целовит (олично(т)њен и обожен) човек – бог по благодати, који, примивши богоусиновљење, надилази своју природу, превазилази време, трулежност и смртност.⁶¹

По светоотачком трезвеноумљу, име „Адам“ је дато човеку по Божијем промислу да би тварни човек увек имао на уму праву истину о себи, да зна своје земљано порекло, своју тварну и ништавну (променљиву) природу,⁶² као и да не заборави везу у којој се налази са својим Творцем, а такође назначење и животни циљ који му је Бог поставио.⁶³ Човекова је дужност да буде богопријемчив, то јест, да поседује отвореност за примање доброг и савршеног дара који одозго од Бога Оца силази (ср. Јак. 1,17), и да се богати у Богу (Лк. 12,21).

Светоотачки је став да је први човек у почетку био као дете (νήπιος)⁶⁴ које је требало да расте, развија се, расцветава се и духовно усавршава се све док не стигне „у човека савршена, у меру раста пуноће Христове“ (Еф. 4,13). Образовање и васпитање значи ход од несавршенијег ка савршенијем, потпунијем, целоснијем, људскијем итд. Значи, могућност образовања је дата и задата. Та могућност - датост и задатост („*по образу и њодобију*“), јесте дар Божији који треба да буде схваћена као онтолошка основа и предуслов образовања.⁶⁵ „Лик“ је оно што срођава човека са Богом. Човек треба да тај примљени „лик“ још више умије, избруси, искристалише, обради да би човек постао бог по благодати, то јест, да постане оно што је Бог по природи. Човеков циљ је да љубећи постане савршен као што је савршен Отац његов Небески, и тако олично(т)њен превазиђе време, своју природу и смрт“.⁶⁶

Значи, циљ православне хришћанске педагоџије, чији је карактер литурџијски, јесте да се оствари савршенство у човековом духовном узрастању и да духовно преображеног, односно, облагодаћеног и олично(т)њеног човека уведе у Царство Божије.

Православни је став да „лик“ Божји у човеку услед греха није потпуно измењен, уништен, изгубљен⁶⁷ и није се претворио у „лик“ Ђавољи (imago

⁶⁰ Види: Никола Кавасила, *О животију у Христју*, 2 PG 150, 533D и 537D.

⁶¹ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 8–9.

⁶² Кирило Александријски, *О Госјодњем овайлоћењу*, 3, 1421C; Василије Велики, *О саставу човека*, В', PG 30, 53B.

⁶³ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 50.

⁶⁴ Иринеј Лионски, *Пройив јереси*, IV, 38, 1–2, PG 7, 1107.

⁶⁵ Амфилохије Радовић, *Основи њравославној васијишања*, стр. 32.

⁶⁶ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 60.

⁶⁷ Детаљније о том питању види: Χριστοφόρου Κοντάκη, Η βασική ορθόδοξος συνεργιακή ανθρωπολογική και σωτηριολογική αρχή εν συνάρτησει με τον „προορισμόν“, Γр. Παλ. 777(1999) 177–276.

diaboli), као што је то неосновано тврдио Мартин Лутер,⁶⁸ него је само потамњен, ослабљен, изгубила се његова чврстина⁶⁹ и сведен је на пасивност активирања својих моћи ка богопостављеном животном циљу, то јест, као такав није се кретао у правцу уподобљавања; то се види и у томе што Бог и даље наставља да општи са човеком,⁷⁰ јавља се и обећава прародитељима да ће им дати могућност и прилику да исправе учињену грешку и да се искупе од последица греха (ср. Пост. 3,15). То ће да учини (и учинио је) Месија – Богочовек Исус Христос (ср. Прем. Сол. 10,1), Који је заиста васпоставио потамњени „лик“ у човеку, а не ствара га поново „ни из чега“. Једном речју, библијско-Отачко мисао нам открива да је Домострој спасења испочетка био христолошки: постепено ступање у заједницу тварног и нетварног, односно, преображење Адама у Христа“.⁷¹

Кавасила богословствујући вели да је непосредно након прародитељског греха, Бог допустио смрт и бол, не зато да би казнио онога ко је сагрешио, него да би пружио лек ономе ко се разболео.⁷² Из горе реченог се може закључити да је истеривања прародитеља из Раја била педагошка мера човекољубивог Бога. Полагање наде на Божије човекољубље је од кључног значаја за православну хришћанску педагогију.

Задатак палог и огреховљеног човека је да поврати своје првобитно достојанство, да му живот поново буде литургијски и подвижнички, да се уподоби Христу, то јест, да се охристиви и обожи (ср. Јевр. 7,3) и тако као оличностњени и живи човек остане у нераскидивој заједници са Живим Богом. Али човек који жели да живи у заједници са Богом, треба да се образује и васпитава да би обновио „образ Божији“ у себи, да се охристиви и продухови се. Гледано под призмом прародитељског пада, васпитање додија сотириолошки карактер. Тако посматрано васпитање није само образовање човека, то јест, стицање пуког теоретског знања овога света и неких информација, него је оно истовремено и човеково спасење од греха, зла и смрти (ср. Соф. Сол. 6,17–19).⁷³ Реч је о богопознању, односно, о сједињењу човека са Живим Богом. Православни је став да *знајти* значи *имати* Бога у себи и на тај начин постати истински човек: обожен, вечан и бесмртан. По библијском учењу, спасење човеково у Богочовеку Исусу Христу посматра се као човеково учествовање, и учествовање људског рода у живо-

⁶⁸ Види: Martin Luthers, *Werke*. Weimarer Ausgabe, 14/111, 9. Детаљније о протестантском учењу о наведеном питању, види код: Δημητρίου Τσελεγγίδη, Η σωτηριολογία του Λουθήρου, Θεσσαλονίκη 1991.

⁶⁹ Григорије Палама, *Светиојорски ѿмос*, PG 150, 1148В.

⁷⁰ Види: Григорије Палама, *Беседа* 21, 17.

⁷¹ Григорије Палама, *Беседа* 60, 20. Види: Σταύρος Παγκάζουλου, Κοινωνία θεώσεως, стр. 98. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 200.

⁷² Никола Кавасила, *О живоју у Христу* 1, PG 150, 513С.

⁷³ Види: Амфилохије Радовић, *Основи љавославној васпийињања*, стр. 28.

ту Месије Исуса Христа, јединог истинитог и „правог Човека“.⁷⁴ Царство Христово је Његово Богочовечанско служење (=Литурџија). Саслуживање или спасење почиње у ствари „сада“ од примања свете Тајне Крштења, и пуноћа тог саслуживања ће бити у есхатону (=есхатолошком времену) – у надвремену. Тајна литурџијског васпитања се састоји у томе да се *Христос уобличи у нама* (Гал. 4,19), то јест у својим саслужитељима до те мере да они могу да кажу: „*Не живим више ја, него Христос живи у мени*“ (Гал. 2,20). Уколико човек то постигне, тада ће то значити да се ослободио ништавила и нихилизма. Од ученика Христових се очекује да постану савршени и свети, и да не говоре ништа своје, него да из њих Дух Свети говори (Мт. 10,20). У православном васпитању љубав има посебно место и улогу „јер љубав, која у самој основи има Христа је поуздана, јака и неисцрпна.“⁷⁵ Зато је целокупна методика овако схваћеног васпитања не само методика образовања и васпитања, него је истовремено и методика спасења.⁷⁶

Свети Иринеј поставља трезвено питање: „На који начин би се човек могао приближити Богу, да се Бог није приближио човеку“?⁷⁷ Због тога је Син Божји постао сином човечијим да би човек постао сином Божијим.⁷⁸ Бог желећи да очисти „лик“ и да обесмрти плот, Он се обукао у плот, да би сродним очистио сродно. Он је у свему постао савршен човек да би савршено спасио (обожио) човека којег је створио.⁷⁹

Свето Предање нам сведочи да се „Син Божји – Икона Божија зато и оваплотио да би обновио човека ‘по лику Божијем’, то јест, да би обновио упрљани и унакажени ‘лик’ у човеку⁸⁰ и да га врати ка његовом Прволику.⁸¹ Међутим, то не би могло да се оствари уколико претходно смрт није била побеђена. Бог Логос је примио на Себе смртно тело, да би се на тај начин смрт усмртила и да се ‘лик’ Божји обнови у човеку.⁸² Живот, који је човек изгубио у првом Адаму, сад поново задобија у Другом Адаму – Богочовеку Исусу Христу. Другим речима, васкрсли Христос је постао ‘свети почетак’ новог живота у Богу“.⁸³

Оваплоћењем Бога Логоса започет је *нови свейски њоредак*. У оваплоћењу Бога Логоса (Јн. 1,14) откривена је потка и садржај личностне хришћан-

⁷⁴ Јован Златоусти, *Похвална беседа свейом Павлу*, V, PG 50, 498.

⁷⁵ Јован Златоусти, *На Јеванђеље њо Мајшеју*, 60, 2–3, PG 58, 587–8.

⁷⁶ Амфилохије Радовић, *Основи њавославној васпјићања*, 28.

⁷⁷ Иринеј Лионски, *Прошив јереси*, IV, 33, 4.

⁷⁸ Иринеј Лионски, *Прошив јереси*, III, 10, 2. Григорије Палама, *Беседа* 60, 20. Види: Σταύρος Παυκάροφλου, Κοινωνία θεώσεως, стр. 98. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 211.

⁷⁹ Василије Селевкијски, *Беседа* 39, PG 85, 432С.

⁸⁰ Григорије Палама, *О исхођењу Духа Свейгоја*, Беседа А', 9.

⁸¹ Григорије Палама, Περј των ιερώς ηουχαζόντων, А', 5.

⁸² Атанасије Велики, *О оваплоћењу Господњем*, 13.

⁸³ Григорије Нисијски, *Прошив Евномија*, PG 45, 504В. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 248.

ске педагогије. Очовечени Бог је открио благодат и истину (Јн. 1,17), као и разлог човековог постојања (=по образу и облику Божијем). Реч је о „јеванђелском васпитању“.⁸⁴ У светоотачким речима да се *Бог оваилоуио да би се човек обожиио*, садржани су и основи и циљеви како човека, тако и његовог образовања (=васпитања). Старосрпска реч *йиййййи* и *вас-йиййййи* значи *храниййи*. Богочовек Исус Христос је наша храна - „Хлеб Небески“ да би ми у Њему духовно узрасли. Из тога произлази да је *васйиййан* и *образован* човек онај ко је Христом нахрањен, испуњен и у којима Христос обитава.

Наглашавамо да је Богочовек Исус Христос „почетак и увид те методике... као и А и Ω васпитања кроз Литургију“;⁸⁵ и богослужбени живот уопште. Исус Христос је идеални и савршени човек (=Богочовек) и једини је без греха, Којег тражи православна просвета (=васпитање и образовање) као свој циљ, свој смисао и свој идеал, јер кроз Њега и у Њему човек хришћанин остварује свој животни циљ: постаје бог по благодати. Православна педагогија је личностни правац ка Богочовеку; још у Старом Завету је Бог открио људима: „*Ја сам ваш васйиййач*“ (Ос. 5,2). Бог је васпитавао свој народ кроз Закон и пророке. „Тако нам Закон постаде васпитач за Христа“, (Гал. 3,24), како је говорио Апостол Павле.

Бог је једини истинити Педагог и Метод (=Сапутник) православне педагогије са личнос(т)ним димензима, то јест, Он је наш Сапутник на животној трци. Исус Христос је садржај знања и истине. Реч је о оваплоћеној Истини као историјском догађају. Дакле, основна карактеристика старозаветног и новозаветног васпитања је христоцентричност, односно, богоцентричност. Таква педагогика је „Јудејцима саблазан, а Јелинима лудост“ (1Кор. 1,23). Човеков однос према Божанској Тројичној Личности и јесте сва човекова историја. „Само ‘у Христу’, у Којем се укидају закони природе,⁸⁶ обновљен је целовит ‘лик’ Божји у човеку (и све оно што је изгубљено у Адаму), јер лик Божји у човеку Богочовек Исус Христос обасипа својом божанском светлошћу при преображењу и васпоставља његову првобитну красоту.“⁸⁷

Православна методика нам открива да се вечни живот поистовећује са познањем Живога Бога и Богочовека Исуса Христа Којега је Бог Отац послао у свет (Јн. 17,3), и Њега треба да послушамо (Мт. 17,5). Човек хришћанин, као личнос(т)но и боголико биће преображено у Христу, жуди за „небом“ као „небеском оцацбином“ (Јевр. 11, 14–16) јер је позван призивањем „светим“ (2Тим. 1,9), „небеским“ (Фил. 3,14; Јевр. 3,1) „драгоценим и превеликим обећањима“ (2Петр. 1,4) „за наслеђство непропадљиво и неокаља-

⁸⁴ Кирило Александријски, *Тумачење на пророка Исаију*, 5, 2.

⁸⁵ Амфилохије Радовић, *Основи православној васйиййања*, стр. 345.

⁸⁶ Григорије Богослов, *Беседа* 38, 1.

⁸⁷ Види: 9. Август, *На Госйоди возвах*, стихире празника. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 262.

но, које је сачувано на небесима“ (1Птр. 1,4). У том небеском призивању и назначењу се види и величина човека као боголиког бића. Пошто је „наше живљење је на небесима“, ми отуда „очекујемо и Спаситеља Господа нашег Исуса Христа“ (Фил. 3,20), као Онога Који „једини има меру живота“. ⁸⁸ Ту исконску жеђ човекову за вечним Царством Божијим (2Птр. 1,11) и славом Његовом (1Сол. 2,12), изражава богомудри Григорије Богослов: „Ради Тебе живим, говорим и певам“.⁸⁹

Православно хришћанско васпитање је обликовање и обнављање човека по образу Онога који га је створио и његово храњење вечним и нетварним Божанским енергијама. Реч Божија дејствује у православним хришћанима (1Сол. 2,13), и она је „догађај“ (Лк. 2,15). Православно образовање и васпитање морају да имају исти циљ који има и Литургија: да спаси човека од греха, трулежи и смрти, да га спаси од Сатане и сједини га са Христом.⁹⁰ Због тога за хришћански храм можемо рећи да је он школа чија је катедра на небу.

Литургија, на којој влада небески поредак, највећа је катихеза која нам сведочи да је човек саборно, литургијско и еклисиолошко биће, биће заједнице, што значи да његово васпитање мора имати еклисиолошки карактер и смисао. Значајно је рећи да целокупно Божије Откривење има васпитни карактер. То и јесте разлог што Апостол Павле старозавети Закон назива „педагогом за Христа“, јер је Закон имао за циљ да припреми човечанство за долазак Месије и повеже човека са Христовом Личношћу.

Месија Исус Христос је Спаситељ света Који је свима људима дао реалну могућност да се врате у Рај из којег су прогнани, али и много више од тога: да ступе у потпуну заједницу са својим Творцем.⁹¹ Реч је о завештаном Царству у којем нема ни Грка, ни Јеврејина, ни роба ни слободнога, ни мушког ни женског, него су „сви једно у Христу Исусу“ (Гал. 3,28), јер су се родили *водом и Духом* (Јн. 3,5), односно, задобили су ново „ја“ у Христу.

Сагласно Светом Писму и Свештеном Предању, „у боговаплоћењу су да ти и суштина, и метод, и средство спасења човека и света од греха, зла и смрти. Ту се налазе: сав програм спасења, и сва средства, и сви путеви од човека ка Богу, од твари ка Творцу, од блудног сина ка Оцу. У Богочовеку је дат најреалније остварен божански идеал човечије личности; а у Богочовечанском организму, Цркви, дат је најреалније остварен божански идеал светог, благодатног друштва.“⁹² Дакле, само ономе Који је створио човека

⁸⁸ Димитрије Кантакузин, „Посланица кир Исаији,“ у: Томислав Јовановић, *Стара српска књижевност*. Хрестоматија, Београд-Крагујевац, 2000, 167.

⁸⁹ Григорије Богослов, *Беседе*, РГ 37, 1327.

⁹⁰ Атанасије Јевтић, *Трајање за Христом*, стр. 107.

⁹¹ Упореди: Јован Златоуст, *Тумачење посланице Галатима*, 2, 8, РГ 61, 647.

⁹² Јустин Поповић, *Домаћинка Православне Цркве*, књ. 2., стр. 9–10.

и васцелу творевину (свет),⁹³ „било је могуће и истовремено му приличи-ло да поново призове изгубљено“.⁹⁴ Човеку је могуће да стигне на животни циљ јер му Христос моћ даје (ср. Филип. 4,13). У међусобном односу, то јест, у љубећој заједници човека са Богом, човек се са-разапиње и са-васкраса-ва са Христом (ср. Рм. 8,17; Кор. 4,10), умањује се и постиже савршенство, јер Христос расте у њему (ср. Јн. 3,30) и чини га Својим заједничарем. По светоотачкој мисли, „где је Христос све добија достојанство, све се мења на боље“.⁹⁵

Оваплоћењем Сина Божијег, обезглављена људска природа је постала пресаздана (ανακτιζεται)⁹⁶ и овозглављена „у Христу“ (ср. Кол. 1,18; 1Кор. 11,3), односно, уипостазирана је ушла у нов начин постојања и у најтешње заједничарење са својим Творцем – ушла је у нов однос са Богом.

У Цркви Христовој, у којој се налази „неистраживо богатство Христово“ (Еф. 3,8), огреховљени човек је „рођењем одозго“ (Јн. 3,3) оживљен са Христом (Еф. 2,4; Јн. 10,10), јер је Бог човеку даровао Самога Себе⁹⁷ и посадио човека на небесима (Еф. 2,6) где ће човек да заједничари са Тројичним Богом (1Јн. 1,3; Откр. 21,3). О томе сведочи сам наш Господ Исус Христос када каже: „И нико се није попео на небо осим Онај који сиђе с неба, Син Чове-чији који је на небу“ (Јн. 3,13).

По православном трезвеноумљу, припадати Царству Божијем значи би ти продуховљен, охристовљен, пресаздан, обновљен, обожен и истински човек. То значи да је „лик“ Божји у човеку очишћен и преображен у „*идодобије*“ Божије. Такав човек, са новим срцем и новом душом, постао је заједничар живота Светотројичног Бога, то јест, постао је цар, свештеник и пророк небеских Тајни.⁹⁸ Православни је став да Крштење, као смрт и васкрсење у Христу, означава одлучно превазилажење наше егзистенције из „истине“ индивидуализованог бића у истину личнос(т)ног бића. Због тога се у Светом Писму крштени људи називају „слугама живота у правди“ (Рм. 8,2), односно, живота у љубави и слободи јер су хришћани „на слободу позвани“ (Гал. 5,13).⁹⁹

⁹³ Симеон Нови Богослов, (Беседа 45) посебно подвлачи да „као што наша тела, кад се расчлане, не постају сасвим ништа него се опет обнављају васкрсењем, исто тако небо и земљу и све на њима, или сву творевину, будући да је остварила и управљала се нашим гресима, Бог Творац ће растворити кроз огањ, дакле истопиће се и новиће се у неупоредиво сјајније него што су сада.“ Овде је, дакле, реч о „новом небу“ и „новој земљи“.

⁹⁴ Григорије Нисијски, *Кашихейска беседа*, РГ 45, 40. Мирко Ђ. Томасовић, Нови Адам, стр. 266–267.

⁹⁵ Григорије Богослов, *Беседа*, 2, 16.

⁹⁶ Теодор Мопсуестијски, *Тумачење на Псалам* 35, РГ 69, 916В.

⁹⁷ Види: Иринеј Лионски, *Против јереси*, IV, 34, 1, РГ 7, 7, 1083–1084.

⁹⁸ Види: Макарије Египатски, *Беседа* 16, 1.

⁹⁹ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 285–286.

Новозаветно Откривење речито показује да само у Богочовеку Исусу Христу пали и усрђени човек задобија првобитну красоту и славу Божију; човек постаје обоготворен, саподобљен невидљивом Богу Оцу, охристовљен, обожен, одуховљен човек и ослобођен од ропства греху и смрти, постаје слободан и отворен за словесно-лично(т)ни дијалог и као такав он ступа у нову заједницу (саборну заједницу саборних односа) са Богом и у Христу постаје „нова твар“ (2Кор. 5,17), „нови човек“ – бог по благодати.¹⁰⁰ Исус Христос, дакле, носи у Себи све нас, да бисмо сви ми носили у себи јединога Бога.¹⁰¹ Због тога можемо рећи да прави хришћанин значи богоуподобљен човек, а богоуподобљен је исто што и богоуиновољен – „човек Божи“¹⁰² – богоносац у правом смислу речи.¹⁰³ Свети Григорије Палама поручује да „сваки који држи да се савршено сједињење са Богом остварује само подражавањем и природним нагоном, без обожујуће благодати Духа, као међу онима који имају исте навике и воле једни друге, а обожујућу благодат Божију сматрају за навику разумне природе, стечену подражавањем, а не као натприродно и тајанствено просвећење и божанско делање које ви де достојни и као схваћено несхватљиво, нека такав зна да је пао у заблуду месалијана, ни сам не бивши свестан. Јер би обожени неоспорно био бог по природи, ако би се обожење остваривало природном моћи и обухватио би се границама природе... С друге стране, оно што би се учинило не би било чудно дело, ако би се обожење остварило силом моћне природе. Онда би обожење било исход природе, а не дар Божији. А такав могао би бити или могао би се назвати у правом смислу бог по природи.“¹⁰⁴

Потребно је истаћи чињеницу да инославни педагози, а и теолози на Западу, занемарују (=заборављају) личност, тако да они више и не говоре Тројичном Лично(т)ном Богу, већ више говоре о Богу као некој расејаној идеји. Такав став је последица њиховог погрешног учења о Светој Тројици, где на прво место стављају суштину, а затим Личност. Неприхватљиво је учење Томе Аквинског¹⁰⁵ и његових следбеника да човек може да упозна суштину Бога. Православни је став да у Живоме Богу треба разликовати

¹⁰⁰ Види: Никола Кавасила, *О живоју у Христу, Беседа 6*, 58. (Григорије Палама, Агиоритски томос).

¹⁰¹ Атанасије Велики, *Против аријанаца*, 8, PG 26, 997А.

¹⁰² За Светог Јована Кронштатског, (*Господе име Ти је Љубав*, Београд, 1998, 119), „људи Господњи“ су они који не живе ради тела и крви, већ духом и умом Господњим, који се боре, са страстима и побеђују их, који се подвизавају за правду, који мисле на оно што је горе и онамо управљају очи своје, који непрестано држе у срцу своје заповести Господње и неодступно иду за њима, а падну ли због немоћи и навике, одмах устају, који душе своје полагају за Господа, који су готови чак и живот положити за Њега, за правду и истину.”

¹⁰³ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 262–263.

¹⁰⁴ Григорије Палама, *Аиџоритски ѿмос*.

¹⁰⁵ Упор. Paulus VI, *Allocutio coram VI Congressu Thomistico Internationali*, 10 sept. 1965: *L'Observatore Romano*, 13–14 sept. 1965.

Божанску суштину, која је непознатљива, од Божијих нетварних енергија, преко којих упознајемо Бога и постајемо бесмртни.¹⁰⁶ Свети Василије Велики учи: „Ми тврдимо, да познајемо Бога нашега по делањима, али не обећавамо да ћемо се приближити самој суштини. Његова делања силазе к нама, али Његова суштина остаје неприступачна.“¹⁰⁷

Управо у човековом увођењу у бескрајно Богопознање се и налази крајњи циљ хришћанске православне педагогије у историји и свету.¹⁰⁸ Оно се остварује у оваплоћеном Богу Логосу - Месији Исусу Христу (Јн. 1,17–18), кроз Којега и у Којем људи задобијају евхаристијски начин живота и бивају уведени у живот Свете Тројице. Данас европска просвета (васпитање и образовање) се не заснива на Личности Богочовека Христа, него се темељи на смртном човеку. Једном речју, данашња европска просвета стоји на истим основама на којима је стајала и средњовековна схоластика (=стицање знања из разних области науке, културе итд.). Таква просвета образује интелект тако да је по њима иста ствар: образован човек и учен човек. Ту се очигледно ради о пуним главама и празним (=безбожним) душама. Такво васпитање не негују човекову људскост, и оно је изгубило своју антрополошку дубину и смисао.¹⁰⁹ Није ни чудо што је таква просвета створила сукоб између Цркве и школе. Штавише, она је, по речима Аве Јустина Поповића, истерала Бога из школе.¹¹⁰

Сматрамо да православна хришћанска просвета никада не треба да се разиђе и одвоји од Цркве као Богочовечанског организма, јер се само у Цркви Христовој остварује савршена личност и савршена заједница. Просвета треба да буде укореењена у целокупно Црквено Предање. Свака просвета без благослова Цркве је узалудна. Православна педагогија би изгубила свој смисао и постала би неплодна, уколико би се одвојила од Цркве као Богочовечанског организма. Православна Црква је извориште вишевековног васпитног опита, и има своје сопствено схватање васпитања и образовања, које је доживљено кроз њену вековну праксу и искуство. Потребна нам је просвета која се темељи на православном хришћанском доживљају, јер православно васпитање је одраз и одсјај светости; светитељи просвећују (=светле својим животом), а самим тим и васпитавају.¹¹¹ Величина једног народа се види у томе колико светитеља има, колико је духовно просветљен и какав свој дар приноси Богу, то јест, какав је печат његовог рода. Тако се на пример „Православље“ на српском језику назива „Светосављем“,

¹⁰⁶ Види: Јован Златоусти, *О несхваћљивости Божијој*, PG 48, 706D.

¹⁰⁷ Свети Василије Велики: 9. Писмо, 234, PG 32, 869 AB.

¹⁰⁸ Види: Јован Зизјулас, „Познање у 'Личности'“, *Доимайске йеме*, Нови Сад, 2001, 61.

¹⁰⁹ Види: Амфилохије Радовић, *Основи православној васпитања*, стр. 26.

¹¹⁰ Јустин Поповић, *Ορθόδοξος Εκκλησία και Οικουμενισμός*, стр. 201.

¹¹¹ Види: Јустин Поповић, *Ορθόδοξος Εκκλησία και Οικουμενισμός*, стр. 118.

што значи „Православље“ доживљено и изражено на српски начин, у духу и карактеру Српског народа. Другим речима, сви народи имају своје место у Цркви у којој „нема разлике између Грка и Јеврејина, Скита и Варвара“.

То личносно, боголико и словесно биће је искуствено доживљено и не-престано се доживљава у Православној Цркви, у којој се човек припрема за вечни живот, саображава према своме Прволику (Првообразу), изграђује боголик човек (аутентичан човек) – образује лик Христов у човеку (Гал. 4,19), и задобија блистави лик изначалне величанствености природе,¹¹² јер само у њој човек, који иде путем благочешћа, може да афирмише свој лични идентитет и добија ново име (Откр. 2,17), да учествује у нетварним личностним енергијама Живога Бога – обожи се (сједини се са вечним Божанским Лицем) и постане истински (нови) човек – бог по благодати. Једном речју, само у Цркви Православној рађају се христообразни (христолики) – личностни људи са есхатолошким коренима; само у њој се остварује оно што „предодреди Бог прије вијекова за славу нашу“ (1Кор. 2,7). Црквени опит (искуство) је извор и мера сваке теологије. Оваплоћени Бог Логос – Богочовек Исус Христос, а не само Бог¹¹³ и не само човек,¹¹⁴ мерило је и човека и истине, а богочовечност је једина категорија црквеног живота и правосмислија. Богочовечанска Личност Исуса Христа је кључ хришћанске антропологије и њен епицентар, јер је Он „Пут, Истина и Живот“ (Јн. 14,6),¹¹⁵ то јест, „Алфа и Омега“ (Откр. 1,8) и Онај Који „све ново чини“ (Откр. 21,5), „стога, ако је ко у Христу, нова је твар; старо прође, гле, све ново постаде“ (2Кор. 5,17).¹¹⁶ Само за такве Христос каже: „Ево Ја и деца коју Ми је дао Бог“ (Јевр. 2,13).

Доласком Месије Исуса Христа, односно, Самооткривењем Живога Бога, „сама се Истина нама показала“,¹¹⁷ и, по речима богоречитог Апостола Павла: „Старо прође, гле, све ново постаде“ (2Кор. 5,17). Кључна ствар за правилно поимање православног хришћанског васпитања и образовања јесте управо чињеница да се Бог Самооткрио (ср. Јевр. 1,1–2; Јн. 1,14), и то Откривење је камен темељац православне педагогије, пошто је Оваплоћени Бог открио и тајну Бога и тајну човека.

По учењу Светог Атанасија Великог, ми се не причешћујемо телом неког обичног (смртног) човека, него узимајући тело самога Бога Логоса, као „Хлеб живота“ који сиђе с небеса (Јн. 6,33; Јн. 6,51), ми се обожујемо (ср. Јн. 6,

¹¹² Григорије Нисијски, *О саставу човека*, РГ 44, 525–528.

¹¹³ Платон је учио да је „Бог мерило свега“, *Nom.* 715e-717a.

¹¹⁴ По Протагори, „мера свега је човек“, *Frag.* 1.

¹¹⁵ Исус Христос је „Самоистина“ као Син Божји и као онај Који је као „Самоистина“ постојао и пре Свог очовечења. „Нико међу нама“, вели мудри Ориген (Против Целса, 8,12), „није тако простог ума да сматра да суштина истине није постојала и пре тренутка њене појаве у Христу.“

¹¹⁶ Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 12–13.

¹¹⁷ Григорије Велики, *Regula pastoralis II*, 5.

2,32), а обожујући се примамо живот вечни (Јн. 6,27) и остајемо у Њему (Јн. 53,54–55). „Хлеб“, односно, „тело“ представља Живо, васкрслог, вазнесеног и прослављеног Богочовека Исуса Христа. Тај „хлеб“ Атанасије Велики назива „човеком“.¹¹⁸ Једењем тог „хлеба“ долази до личносно-логосне заједнице између оних који једу и Онога Којега једу.¹¹⁹ Једењем Хлеба живота човек се духовно преображава, то јест, његова личност се духовно пресаздава – и човек ступа у потпуну заједницу са Тројичним Богом.

Пошто је хришћанство на првом месту уподобљавање Христу а не пуко теоретско учење, сматрамо да је за православне народе прихватљиво само васпитање које се оснива на искуству Православне Цркве и да је неприхватљив „нови светски поредак“ који жели да хришћанство замени са хуманизмом и Богочовека замени човеком. Као што су пропала два светска поретка „нацизам“ и „комунизам“, тако ће исто пропасти и „нови светски поредак“ јер је он друштво без истинитог Бога, које негира Цркву Христову. Основна карактеристика свих тих „поредака“ је та да у њима нема ничег духовног већ само материјалног и пролазног. Све њихове моралне и духовне вредности за њих имају само економску вредност. Осим тога, заједничко им је насиље над човеком и непоштовање слободе човекове личности. Човек постаје само номо оекономикус. „Нови светски поредак“ покушава да уједини све народе и све религије, који се не би окупали око Богочовека Исуса Христа него око светског цара као центра света, највеће вредности и мерила ствари. У „новом светском поретку“ се инсистира на томе да се народи уједињују око идеје нације (странке, партије, новца итд.), а не око оваплоћеног Бога Логоса – Исуса Христа. То је са једне стране бекство од истинитог и личнос(т)ног Бога – Свете Тројице, и Цркве као крстионице за васпитање и духовном препороду свих народа. Са друге стране, то је чисто идолопоклонство. Данашњем свет је запао у кризу и прети му опасност од уништења. Да бисмо избегли сигурну катастрофу потребно је да прихватимо облагодатењу православну богочовечанску просвету – једино истинску, јер православна просвета служи као Јеванђеље, обнавља у човеку првобитну богодаровану красоту, и човек може да се преобликује (=духовно пресазда) и да обнови „лик“ (=образ, икону) Божји у себи и тако постане *δοῖ ἰο βλαῖοδαῖῖι*. Благодат је спасоносна свима крштеним људима и она нас учи (ср. Тит. 2,11–12). То значи да ће човек моћи да постане потпун (цео, целовит) да би као такав ушао у Царство Небеско. Између осталог, реч *човек* проишлаго од глагола *чловѣиѣи* и значи: *усправно ићи, ка јоре (ка небу) илегаѣи*.

Библијско и светопредањско тајнозрење нам показује да је православна хришћанска педагогија христоцентрична, односно, богочовекоцентрична.

¹¹⁸ Атанасије Велики, *Пройив аријанаца*, РГ 26, 148.

¹¹⁹ Види: Ευσεβίου Βίτη, Πτρυχά ек της Ιωαννείου ανθρωπολογίας, „Θεολογία“ 44, 1–2(1973) 224. Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, стр. 291–292.

Богочовек Исус Христос је почетак, средина и крај хришћанске педагогике. Неизоставно морамо рећи да је Јеванђеље садржај хришћанске православне педагогике која има задатак да огреховљеног човека образује за обожење, освећење и охристовљење у Месији Исусу Христу. Дакле, православну педагогику бисмо могли окарактерисати као пут ка спасењу, што ће рећи да је њен карактер христолошки. Због тога и важи порука да Духа Светога у себи не гасимо (ср. 1Сол. 5,19).

Православни је став да „где нема Бога, нема ни човека“.¹²⁰ Личност је теолошки појам. „Тајна личности има свој извор у тајни Свете Тројице“, односно, „проблем личности добија своје потпуно и завршно решење у Светој Тројици“,¹²¹ јер је свака личност творевина Тројичног Бога. Пошто је наш живот само пропутовање¹²² јер је наше „живљење на небесима“ (Филип. 3,20) и овде на земљи „немамо постојећег града, него тражимо онај који ће доћи“ (Јевр. 13, 14), значи да је циљ саборне и црквене личности да уђе у Царство Божије. Због тога нас Свети Јован Златоусти позива да се ослободимо робовања овом материјалном свету, раскинемо ланце и задобијемо Царство Небеско.¹²³ Иако је Христос светлост истинита која обасјава сваког човека који долази у свет (Јн.1,9), ипак Он не просвећује сваког човека који долази на свет, него само оне који Га драговољно прихвате као истинитог Месију и живе црквеним, односно, светотајинским, врлинским и подвижничким животом.¹²⁴

Христос је „људски живот Богом украсио“,¹²⁵ и у Својој Богочовечанској Личности успоставио „другу заједницу“¹²⁶ – живи, личностни и искуствени сусрет Бога и људи, јер је прва заједница (услед греха) била прекинута. Он нас сада узводи Богу Оцу. На личнос(т)но-благодатно-саборно-црквеном доживљају Истине, види се просветно-педагошки карактер православног васпитања. Једном речју, тајна православне педагогике се поистовећује са тајном заједништва са Богочовеком Исусом Христом – Који „јавља што је чуо од Оца“,¹²⁷ односно, она је саслуживање Месији Христу и учешће у животу Тројичног Бога. Од православних хришћана се очекује да буду подражаваоци Исуса Христа као што је Он подражавалац Бога Оца.¹²⁸ Имајући у виду горе речено, наглашавамо да је евхаристијски приступ хришћанској педагогији једини правилан приступ.

¹²⁰ Николај Берђајев, *The End of Time*, London, стр. 80.

¹²¹ Јустин Поповић, *Пути Божијознања*, Београд 1987, 42.

¹²² Јован Златоусти, *Беседа о Евџројију*, Београд 2006, 199.

¹²³ Јован Златоусти, *Тумачење Јеванђеља њо Јовану*, 80,3, PG 59, 437–438.

¹²⁴ Види: Максим Исповедник, *Κεφαλαία διάφορα καὶ θεολογικά καὶ οἰκονομικά*, PG 90, 1336В.

¹²⁵ *Тройар Василија Великої*, глас први.

¹²⁶ Григорије Богослов, *Беседа на Пасху* 45, 9, PG 36, 639.

¹²⁷ Максим Исповедник, *Σχόλια εἰς τὸ περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας*, PG 4, 181D.

¹²⁸ Игњатије Богоносац, *Филаделфијцима* 7,2.

По православном трезвеноумљу, појимање тајне „лика“ и „йодобија“ је предуслов за поимање тајне „човека“ и тајне његовог „ја“.

Још напомињемо да православни хришћани као људи који не лутају туђим странпутицама него у сили покајања узрастају у богољубљу и човекољубљу и настоје да дођу до познања Истине (ср. 1Тим. 2,4; Јн. 1,17; 1Тим. 2,4), правоверно живећи у љубећој заједници - Цркви, и „ум Христов“ имају, непрестано духовно узрастају у меру раста пуноће Христове (ср. Еф. 4,13) и постају слободни „нови људи“ - синови Божији по благодати, јер су они „творци речи, а не само слушаоци“ (Јак. 1,22), и у њиховом животу „милост слави победу над судом“ (Јак. 2,13). Реч је о људима, то јест новим и саборним личностима, који су се одрекли себе, стреме за оним што је пред њима (Филип. 3,13), који су узели крст Христов, иду за Њим (ср. Мт. 16,24), живе у слободи и љубави по образу Божијем, и не саображавају се овоме веку, него се преображавају обновљењем ума свога да би искуством познали шта је воља и намера Божија (ср. Рм. 12,2) и тако узрастањем постигну потпуно охристоличење и постану богови по благодати – *вечно добродиће*.¹²⁹ Циљ им је, дакле, да пратећи Христове животоносне стопе,¹³⁰ духовно се преображавају *докле се Христос не уобличи у њима* (Гал. 4,19) и постану у Богу једно, као што су Исус Христос и Бог Отац једно (ср. Јн. 17,21). Православна Црква нас позива: „Постарајмо се побожно проводити живот, да постанемо заједничари светих Отаца у којима је богатство православног учења“.¹³¹

Реч је о људима који су се сусрели са Христом, обукли се у Христа (Гал. 3,27), и у којима живи Христос (Гал. 2,20) Који не гледа ко је ко (Да. 10,34–35) него Он хоће да се сви људи спасу и дођу до познања истине (1Тим. 2,4), због чега Он нетварним енергијама Божијим све ново чини (Откр. 21,5). Богочовек Исус Христос увек делује у Цркви, јер је Он исти јуче и данас и у векове (Јевр. 13,8). Јасно је, дакле, да само литургијским образовањем у Цркви, као мистичном Телу Христовом, индивидуални и отуђени човек постаје истинска и саборна личност, боголик човек. Такав човек је сачуван од претварања у небиће, односно, у рашчовека и нечовека.

Васељенска вера учи да је Богочовек Исус Христос „Ја“ православне хришћанске педагогије, једини истински педагог и темељ хришћанске педагогије. Хришћанска педагогија је неодвојива од Христове Личности, Који је „Начелник живота и спасења“ (Да. 3,15; 5,31). Православно црквено-литургијско-благодатно васпитање за вечни живот, односно за узрастање у Христу (Еф. 4,15), прожето је литургијским етосом и не поистовећује се са световним методама или институцијама,¹³² јер је православно васпита-

¹²⁹ Види: Максим Исповедник, *Писма Таласију*, РГ 90, 380А.

¹³⁰ Србљак, 15. Јануар, сједален други.

¹³¹ *Служба оишша Свеишх Оишаца*, Јутрење, канон, песма 9, Минеј.

¹³² Види: Епископ Јован (Пурић), *Бојслужење и васишшање йо светиом Јовану Злаишоусиу*, стр. 55.

ње духовно богослужење (Рм. 12,1) засновано на литургијском опиту,¹³³ и богочовечанско је дело (=дело Духа Светога Који сазидава Цркву као Тело Христово) које је усмерено ка есхатолошком времену; и пошто је прихватање смерница истине од саме Истине,¹³⁴ по којој се познање истинитога Бога и Христа којег је Бог послао поистовећује са животом вечним (Јн. 17,3), што ће рећи да су спашени људи и Христос једно.¹³⁵ Закључјемо да хришћанска јеванђелска педагогија, педагогија „по Христу“ и наука Господња (Еф. 6,4), има искупитељске и спаситељске димензије. И заиста, ко слуша реч Божију и извршује је, брат је Христов (Лк. 8,21); затим, ко верује Ономе који је послао Христа (Јн. 5,24), пије крв Христову и једе Његово тело, има живот вечни (Јн. 6,54) и неће окусити смрти довека (Јн. 8,51). Једном речју, учествовање у животу Тројичног Бога је црквено-литургијски догађај.

За доследно библијско-патристичку, хришћанско васпитање и образовање, чија је садржина Богочовек Исус Христос, одвија се по узору на Месију Исуса Христа. Што значи да је светост пуноћа хришћанске педагогије. За хришћанску православну педагогију бисмо могли рећи да има двојно издање и двојну (двоструку) природу: божанску и човечанску, а то значи и богочовечански карактер.

Да бисмо динамично учествовали у православном васпитању, које не прави суштинску разлику између љубави и знања, потребно је да, по речима Светога Саве Немањића, држимо *веру чисту и молићу чисту*,¹³⁶ а затим да будемо пуни Духа Светога и мудрости (Да. 6,3). Православна хришћанска педагогија, у којој све почиње од човекољубивог, Тројичног Бога и завршава се са Живим Богом, неодвојива је од богослужбеног живота Цркве, то јест, од Заједнице (Бога и људи) којој је стран индивидуализам и отуђеност. Православна хришћанска педагогија, као педагогија Духа Светога, повезана је са есхатолошким погледом на свет и неодвојива је од личног доживљаја и слободе у Христу, које чини главно обележје православне хришћанске педагогије. Свеобухватно рекавши, пошто човеков личност(т) ни начин постојања проиходи из светотајинског живота у Цркви, која је испуњена Светом Тројицом, треба рећи да је Богодејство возглављење православне хришћанске педагогије.¹³⁷ Православна хришћанска педагогија као „наука нова“ (Мк.1,27) је доживљај, објава и сведочење оваплоћене Божанске истине у историјском животу Цркве.¹³⁸

¹³³ Види: Василије Гондикакис, *Свети Лиџурџија Откривење нове ѿвари – Елементи лиџурџиској доживљавања тајне јединства у Православној Цркви*, Нови Сад 1998, 97.

¹³⁴ Климент, *Сиромаша*, 7, 94, 5.

¹³⁵ Види: Јован Златоуст, *Тумачење ѿсланице Јеврејима*, 6,3, PG 63, 58.

¹³⁶ Свети Сава, *Беседа о ѿравој вери*.

¹³⁷ Види: Дионисије Ареопагит, *О црквеној ијерархији*, PG 3, 432B.

¹³⁸ Види: Ιωάννου Παναγοπούλου, Παιδεία του προσώπου. Η μόνη κληρονομία της πατερικής παιδείας και της ελληνικής προπαιδείας, у: Μόρφωση και μεταμόρφωση, Αθήνα 2000, 243.

Васељенска вера учи да је Месија Исус Христос, као Спаситељ и Исцелитељ, даровао људима пуноћу живота и благодати, што ће рећи да хришћанска душа не сме бити унакажена васпитањем и образовањем. Православно васпитање и образовање, као припрема за вечни живот, одвија се искључиво у страху Божијем (ср. Пс. 110,10). Због тога, само за онога ко је *ийишан* (=храњен) Христовом храном (као Хлебом живота), можемо рећи да је заиста *васийишан*. Православни је став да онај ко има у себи образ (лик, икону, слику) Христа (и созерцава Га), тај је истински образован, и по томе лику ће нас препознати Исус Христос када дође Други пут.

Имајући у виду Цркву као личнос(т)ни начин постојања, неизоставно треба рећи да „сам светотајинско-есхатолошки догађај Евхаристије јесте откривење и делање *par excellence* Божанске педагогије спасења свега и свих, присуство Неба на земљи и земље на Небу“.¹³⁹ Пошто је православна педагогија заснована на откривеним божанским истинама (ср. Еф. 3,3), то значи да духовно усавршавање човека од индивидуе до човека као личности, и усавршавање човека *дића* у вечно *добродиће*, односно напредовање *од иконе ка йодобију*, говори нам да се васпитању и образовању не сме одузимати „божански“ и „црквени“ карактер, јер само образован нетварном Божијом благодаћу, исцељен и продуховљен човек, то јест богонаучен (1Сол. 4,9) човек и обучен у свеоружије Божије (Еф. 6,11) са којим је благодат Божија (ср. 1Кор. 15,10) која нас уводи у сваку истину (ср. Јн. 14,26) и сву истину (Јн. 16,13), може, угледајући се на Бога (Еф. 5,1), да стекне истину о Богу и узрасте „у меру раста пуноће Христове“ (Еф. 4,13), да открије прави смисао света и живота и да каже: „Видесмо Светлост истинску; примисмо Духа Небескога; нађосмо веру истиниту; клањамо се неразделивој Троици, јер нас је Она спасила“.

Закључак: За правилно разумевање православне хришћанске педагогије, која је непосредно повезана са истином о човеку, важна је чињеница да Бог није само довео све из небића у биће, него је васцелу творевину осмислио, ологосио и дао јој њено назначење и смер кретања ка њеном коначном циљу – ка човекољубивом Богу Творцу. Истражујући нашу тему дошли смо до закључка да човек не открива сам тајну свог бића, него његов Творац објављен у Богочовеку Исусу Христу, на аутентичан начин му открива шта је човек. Човекова је дужност да се у његовој души укоре позитивно и правилно знање о Богу. Човек је створен „по образу и обличју Божијем“ са назначењем да се духовно усавршава, одсликава свога Првообраза, и да се духовним узрастањем, васпитањем и образо-

¹³⁹ Александар Шмеман, „Символ Царства Божијег“, у: *Наши животи у Христју, Христов животи у нама*, Београд 2007, 507. Епископ Јован (Пурић), *Бојослужење и васийишање йо свейом Јовану Злайоустју*, стр. 93.

вањем потпуно обожи, односно обуче у новог човека сазданог по Богу у праведности и светости истине. Правило хришћанске педагогије јесте да ће се човек богодолично и човекодолично користити Божијим даровима само тада ако се угледа на Христа. Зато је целокупна методика овако схваћеног васпитања не само методика образовања и васпитања, него је истовремено и методика спасења. Наглашавамо да је Богочовек Исус Христос почетак и увир те методике... као и А и Ω васпитања кроз Литургију и богослужбени живот уопште. Значи, циљ православне хришћанске педагогије, чији је карактер литургијски, јесте да се оствари савршенство у човековом духовном узрастању и да духовно преображеног, односно, облагодатеног и оличностњеног човека уведе у Царство Божије. Бог је једини истинити педагог и метод (=Сапутник) православне педагогике са личнос(т)ним димензијама, то јест, Он је наш Сапутник на животној трци. Сматрамо да православна хришћанска просвета никада не треба да се разиђе и одвоји од Цркве као богочовечанског организма, јер се само у Цркви Христовој остварује савршена личност и савршена заједница.

Извори

- Атанасије Велики, *Против аријанаца*, 3, 62, PG 26.
 Григорије Нисијски, *Против Евномија*, PG 45, 368.
 Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере*, 1, 13, PG 94.
 Јован Златоусти, *Тумачење на Псалам 129,3*, PG 55.
 Јован Златоусти, *Омилија на последње дане*, 2, PG 56.
 Максим Исповедник, *Одговори Таласију*, PG 90.
 Григорије Нисијски, *Тумачење Песме над Песмама*, 12, PG 44.
 Максим Исповедник, *О разним недоумицама*, PG 91.
 Леонтије Византијски, *Против Несторија и Евтихија*, PG 86.
 Василије Велики, *О Духу Светом*, 16, 39, PG 32.
 Јован Лествичник, *Лествица*, PG 88.
 Григорије Богослов, *О молићви*, PG 44.
 Дионисије Ареопagit, *О црквеној ијерархији*, PG 3.
 Јован Зизјулас, *Од маске до личности*, Ниш 1992.
 Григорије Нисијски, *О саставу човека*, PG 44.
 Јован Златоуст, *Прос Ставријон* 1,2, PG 47.
 Григорије Богослов, *Беседа*, 40, PG 36.
 Никола Кавасила, *О животи у Христу*, 6, PG 150.
 Василије Велики, *О саставу човека*, В', PG 30.
 Иринеј Лионски, *Против јереси*, IV, 38, 1-2, PG 7.
 Јован Златоуст, *Тумачење посланице Галатима*, 2, 8, PG 61.
 Григорије Нисијски, *Катихетска беседа*, PG 45.
 Теодор Мопсуестијски, *Тумачење на Псалам 35*, PG 69.
 Григорије Палама, *Светиоторски џомос*, PG 150.
 Јован Златоуст, *На Јеванђеље по Матеју*, 60, 2-3, PG 58.

- Јован Златоусти, *Беседа о Евѣројију*, Београд, 2006.
 Јован Златоусти, *Тумачење Јеванђеља њо Јовану*, 80,3, PG 59.
 Григорије Богослов, *Беседа на Пасху* 45, 9, PG 36.
 Максим Исповедник, *Σχόλια εις το περι της ουρανίας ιερарχίας*, PG 4.
 Григорије Нисијски, *Против Евномија*, PG 45.
 Иринеј Лионски, *Против јереси*, IV, 34, 1, PG 7.
 Јован Златоусти, *О несхваћљивости Божијој*, PG 48.
 Јован Зизјулас, „Познање у ‘Личности’“, *Доимайске теме*, Нови Сад, 2001.
 Григорије Нисијски, *О саставу човека*, PG 44.
 Јован Златоуст, *Тумачење њосланице Јеврејима*, 6,3, PG 63.
 Дионисије Ареопажит, *О црквеној ијерархији*, PG 3.

Библиографија

- Амфилохије Радовић, *Основи њравославној васпићања*, Врњачка Бања, 1993.
 Георгије Флорофски, „Твар и тварност“, *Бојословље* 1–4 (1995) .
 Мирко Ђ. Томасовић, *Нови Адам*, Београд –Атина, 2003.
 Александар Шмеман, *Евхаристија*, Манастир Хиландар, 2002.
 С. Lesquit–Р. Grelot, „Monde“, у: VThB, Paris, 1974.
 Атанасије Јевтић, *Трајање за Христѡм*, Београд, 1989.
 Alexander Schmemmann, Για να ζήσει ο κόσμος, Αθήνα 1987.
 Κωνσταντίνου Σκουτέρη, Συνέπειαι της Πτώσεως και Λουτρον παλιγγενεσίας, Αθήναι 1973.
 Ιωάν. Καραβιδοπούλου, „Η γνώσις του καλού και του κακού“ και η ουσία του προπατο-
 ρικού αμαρτήματος” Γр. Παλ. 44(1961).
 Σ. Αγουρίδου, „Ο ‘παράκλητος’ και ο ‘κατήγορος’“, Βιβλικά Μελετήματα Α΄ Θεσσαλονίκη 1966.
 Η. Οικονόμου, Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη, Αθήναι 1968.
 Π. Σιμωντά, „Αι διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης διά ζώα ομιλήσαντα“, Θεολογία 63
 (1992).
 Мирко Ђ. Томасовић, „Тајна зла и греха у светлости Православља“, *Теолошки њо-
 љедги* 1–4(1996) 37–56.
 Δ. Τσελεγγίδη, Η θεολογία της εικόνας και η ανθρωπολογική της σημασία, Θεσσαλονίκη
 1984.
 В. Hessler, *Die literarische Form der biblischen Urgeschichte*, WuW 21(1958) 188–207.
 V. Maag, *Alttestamentliche Anthropologie in ihrem Verhältnis zur altorientalischen Mytho-
 logy*, AS 9, Bern, 1955.
 Ιω. Καρμίρη, Σύνοψις της δογματικής διδασκαλίας της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλη-
 σίας, Αθήναι 1960.
 Шмеман, „Литургија и васпитање“, у: *Литургија и живоѡ*, Цетиње, 1992.
 Мирко Ђ. Томасовић, *Тајна исѡчника новоѡ живоѡ*, Београд-Атина, 2001.
 Епископ Јован (Пурић), *Бојослужење и васпићање њо свеѡм Јовану Златѡустѡу*,
 Врњци, 2011.
 Ιω. Καραβιδοπούλου, Ο άνθρωπος κατά την Καινήν Διαθήκην, „Απόψεις христиανικής
 ανθρωπολογίας“, Θεσσαλονίκη 1970.
 Χριστοφόρου Κοντάκη, Η βασική ορθόδοξος συνεργιακή ανθρωπολογική και
 σωτηριολογική αρχή εν συναρτήσει με τον „προορισμόν“, Γр. Παλ. 777(1999) 177–276.
 Δημητρίου Τσελεγγίδη, Η σωτηριολογία του Λουθήρου, Θεσσαλονίκη 1991.

- Амфилохије Радовић, *Основи њравославној васџиџања*, Београд, 2006.
 Ευσεβίου Βίττη, Πτυχαί εκ της Ιωαννείου ανθρωπολογίας, „Θεολογία” 44, 1–2(1973).
 Јустин Поповић, *Пуџи Бојојознања*, Београд, 1987.
 Василије Гондикакис, *Свеџа Лиџурџија Оџкривење нове џвари – Елементиџи ли-
 џурџијској доживљавања џајне јединствџа у Православној Цркви*, Нови Сад, 1998.
 Ιωάννου Παναγοπούλου, Παιδεία του προσώπου. Η μόνιμη κληρονομία της πατερικής
 παιδείας και της ελληνικής προπαιδείας, у: Μόρφωση και μεταμόρφωση, Αθήνα 2000.
 Александар Шмеман, „Символ Царства Божијег“, у: *Наш живоџи у Хрисџу, Хри-
 сџов живоџи у нама*, Београд, 2007.

The Soteriological Character of Orthodox Christian Pedagogy

Resume: On the basis of the biblicistic - patristical sources and the Holy Tradition, this paper represents a research of a soteriological character of Orthodox Christian pedagogy. To this purpose the author portrays a human being as a godlike creature of the community, created “in the image and likeness of God”, which means that a man has God within himself, that God devised him, the Word dwells in him, gave him the mission and directed him toward his final goal – toward philanthropic God the Creator. The author endeavours to reveal the mystery of the process of Orthodox Christian pedagogy which is linked directly to the truth of a man and his relation to the Triune God. The author also tries to point out the church pedagogy as an effort in sacramental-virtuous life of a Christian in which immaterial grace of God contributes to the spiritual developing of human communal, churchly and integrated personality. Finally, the author, by giving an essential interpretation of a mystery of Divine pedagogy, associates the meaning of human existence with the upbringing and education of a man bestowed upon him by the grace of God.

Key words: God, Church, man, grace, Liturgy, catholicity, icon, image, likeness, Community, effort, pedagogy, collaborator, salvation, sacramental life, Eucharist, deification, consecration, concelebration, Incarnation, Resurrection, Holy Spirit, personality, pedagogue.